ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
MICHAL BOBEK
της 15ης Νοεμβρίου 2018 [1]

Υπόθεση C-590/17

Henri Pouvin
Marie Dijoux
κατά
Electricité de France (EDF)

[αίτηση του Cour de cassation
(Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Γαλλία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή – Έννοια του "επαγγελματία" – Έννοια του "καταναλωτή" – Σύμβαση δανείου που συνάπτεται μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου και της συζύγου του για την αγορά της κατοικίας τους»

I. Εισαγωγή

1. Ο H. Pouvin και η M. Dijoux συνήψαν σύμβαση στεγαστικού δανείου με την Electricité de France (στο εξής: EDF), την εργοδότρια εταιρία του H. Pouvin. Η σύμβαση δανείου περιείχε ρήτρα αυτοδίκαιης λύσεως: αν ο δανειολήπτης έπαυε να αποτελεί εργαζόμενο της εν λόγω εταιρίας, το δάνειο θα καθίστατο άμεσα απαιτητό.

2. Μετά την αποχώρηση του H. Pouvin από την εταιρία, η EDF άσκησε αγωγή ζητώντας την αποπληρωμή του δανείου. Ο H. Pouvin και η M. Dijoux αντέτειναν ότι, βάσει των εθνικών κανόνων μεταφοράς στην εσωτερική έννομη τάξη της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές [2], η ρήτρα αυτοδίκαιης λύσεως ήταν καταχρηστική. Αντιθέτως, η EDF φρονεί ότι η οδηγία 93/13 δεν τυγχάνει εφαρμογής επειδή η εταιρία δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί «επαγγελματία» κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας.

3. Ποιος αποτελεί «επαγγελματία»; Μολονότι η έννοια του «επαγγελματία», καθώς και εκείνη του «καταναλωτή» έχουν επανειλημμένως ερμηνευθεί από το Δικαστήριο, η παρούσα υπόθεση αναδεικνύει μια νέα διάσταση όσον αφορά τις εν λόγω έννοιες, η οποία δεν έχει ακόμη διερευνηθεί: κατά πόσον μια εταιρία, όταν χορηγεί δάνεια στους υπαλλήλους της (ή, παρέχει άλλες υπηρεσίες) τα οποία δεν συνδέονται με το βασικό πεδίο της επαγγελματικής της δράσεως, ενεργεί ως «επαγγελματίας», καθώς και κατά πόσον, σε μια τέτοια περίπτωση, μπορεί να θεωρηθεί ότι οι υπάλληλοί της αποτελούν «καταναλωτές».

1 Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

2 ΕΕ 1993, L 95, σ. 29.

II. Το νομικό πλαίσιο

4. Η αιτιολογική σκέψη 10 της οδηγίας 93/13 έχει ως εξής: «[Εκτιμώντας] ότι είναι δυνατόν να επιτευχθεί αποτελεσματικότερη προστασία των καταναλωτών με τη θέσπιση ενιαίων κανόνων σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες· ότι αυτοί οι κανόνες πρέπει να εφαρμόζονται σε κάθε σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός καταναλωτή· ότι, συνεπώς, εξαιρούνται από την παρούσα οδηγία οι συμβάσεις εργασίας, οι συμβάσεις που αφορούν κληρονομικά δικαιώματα, οι συμβάσεις οικογενειακού δικαίου καθώς και οι συμβάσεις που αφορούν τη σύσταση και το καταστατικό εταιρειών».

5. Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13: «Η παρούσα οδηγία έχει αντικείμενο την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών, οι οποίες αφορούν τις καταχρηστικές ρήτρες στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός καταναλωτή».

6. Το άρθρο 2 της οδηγίας 93/13 περιέχει τους ακόλουθους ορισμούς:

«[…]

β) “καταναλωτής”: κάθε φυσικό πρόσωπο το οποίο, κατά τις συμβάσεις που καλύπτει η παρούσα οδηγία, ενεργεί για σκοπούς οι οποίοι είναι άσχετοι με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες·

γ) “επαγγελματίας”: κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που, κατά τις συμβάσεις που καλύπτει η παρούσα οδηγία, ενεργεί στα πλαίσια της επαγγελματικής του δραστηριότητας, είτε δημόσια[ς] είτε ιδιωτικής.»

7. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στης οδηγίας, «[ρ]ήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση».

III. Τα πραγματικά περιστατικά, η διαδικασία και τα προδικαστικά ερωτήματα

8. Τον Απρίλιο του 1995, η EDF χορήγησε δάνειο στον H. Pouvin και στη σύζυγό του, M. Dijoux (στο εξής: αναιρεσείοντες). Ο H. Pouvin ήταν τότε υπάλληλος της εταιρίας. Το ύψος του δανείου, το οποίο χορηγήθηκε στους ενδιαφερόμενους προκειμένου να χρηματοδοτήσουν την αγορά της κατοικίας τους, ανερχόταν σε 57 625,73 ευρώ, αποπληρωτέο σε διακόσιες σαράντα μηνιαίες δόσεις, κατανεμόμενες σε δύο δεκαετείς περιόδους αποπληρωμής, με επιτόκιο 4,75 % και 8,75 %, αντιστοίχως. Το δάνειο χορηγήθηκε στο πλαίσιο της ρυθμίσεως περί ενισχύσεως της προσβάσεως στην αγορά κατοικίας και σε εθνικό επίπεδο διεπόταν από τον Loi n° 79-596 du 13 juillet 1979 relative à l’information et à la protection des emprunteurs dans le domaine immobilier (νόμο 79-596, της 13ης Ιουλίου 1979, σχετικά με την ενημέρωση και προστασία των δανειοληπτών στον τομέα των ακινήτων).

9. Η ρήτρα 7 της συμβάσεως δανείου προέβλεπε την αυτοδίκαιη λύση της συμβάσεως την ημέρα κατά την οποία ο δανειολήπτης, για οποιονδήποτε λόγο, θα έπαυε να αποτελεί μέλος του προσωπικού της EDF (ρήτρα αυτοδίκαιης λύσεως). Ως εκ τούτου, σε περίπτωση λύσεως της συμβάσεως εργασίας, το κεφάλαιο που αποτέλεσε το αντικείμενο του δανείου καθίσταται αμέσως απαιτητό, ακόμη και αν ο δανειολήπτης έχει τηρήσει το σύνολο των υποχρεώσεων που υπέχει δυνάμει της συμβάσεως.

10. Την 1η Ιανουαρίου 2002, ο H. Pouvin παραιτήθηκε από την εταιρία. Εν συνεχεία, οι αναιρεσείοντες έπαυσαν να καταβάλλουν τις δόσεις του δανείου.

11. Στις 5 Απριλίου 2012, η EDF άσκησε αγωγή κατά των αναιρεσειόντων ενώπιον του tribunal de grande instance de Saint-Pierre de la Réunion (πρωτοδικείου Saint-Pierre, Réunion, Γαλλία) ζητώντας την καταβολή ποσού 50 238,37 ευρώ, το οποίο αντιστοιχούσε στο ανεξόφλητο κεφάλαιο και τους τόκους από 1ης Ιανουαρίου 2002, καθώς και ποσού 3 517 ευρώ, λόγω συμβατικής ποινικής ρήτρας.

12. Με απόφαση της 29ης Μαρτίου 2013, το εν λόγω δικαστήριο κήρυξε τη ρήτρα αυτοδίκαιης λύσεως καταχρηστική. Το δικαστήριο απέρριψε το αίτημα της EDF να διαπιστωθεί η αυτοδίκαιη λύση της συμβάσεως. Ωστόσο, το εν λόγω δικαστήριο διαπίστωσε ότι η σύμβαση δανείου είχε λυθεί επειδή οι αναιρεσείοντες δεν εκπλήρωσαν τη συμβατική τους υποχρέωση σχετικά με την καταβολή των δόσεων.

13. Με απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2014, το cour d'appel de Saint-Denis de la Réunion (εφετείο Saint-Denis, Réunion, Γαλλία) εξαφάνισε την απόφαση της 29ης Μαρτίου 2013. Το εν λόγω δικαστήριο έκρινε ότι η EDF χορήγησε το δάνειο αποκλειστικώς υπό την ιδιότητα του εργοδότη, και όχι ως «επαγγελματίας». Το γεγονός ότι η EDF διαθέτει ειδικό τμήμα που διαχειρίζεται τη χορήγηση δανείων προς τους υπαλλήλους της είναι, κατά την εν λόγω απόφαση, άνευ σημασίας. Παρά την ως άνω διαπίστωση, το εν λόγω δικαστήριο έκρινε επίσης ότι η ρήτρα αυτοδίκαιης λύσεως δεν είναι ούτε άκυρη ούτε καταχρηστική, εφόσον αποτελεί μέρος συμβάσεως η οποία συνεπάγεται πλεονεκτήματα για τον υπάλληλο τα οποία αντισταθμίζουν την ρήτρα αυτοδίκαιης λύσεως. Ως εκ τούτου, το εν λόγω δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η αυτοδίκαιη λύση της συμβάσεως επήλθε την 1η Ιανουαρίου 2002. Καταδίκασε τους αναιρεσείοντες να καταβάλουν στην EDF το ποσό των 50 238,37 ευρώ, πλέον τόκων υπολογιζομένων με ετήσιο επιτόκιο 6 % από 1ης Ιανουαρίου 2002, αφαιρουμένων των ήδη καταβληθέντων ποσών, καθώς και το ποσό των 3 517 ευρώ λόγω ποινικής ρήτρας, προσαυξημένο με νόμιμους τόκους υπολογιζόμενους από τη ίδια ημερομηνία.

14. Οι αναιρεσείοντες άσκησαν αναίρεση κατά της εν λόγω αποφάσεως ενώπιον του Cour de cassation (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Γαλλία), του αιτούντος εν προκειμένω δικαστηρίου. Εκτιμώντας ότι η επίλυση της διαφοράς εξαρτάται από την ερμηνεία της οδηγίας 93/13, το εν λόγω δικαστήριο ανέστειλε την ενώπιόν του διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1. Έχει το άρθρο 2 της οδηγίας [93/13] την έννοια ότι μια εταιρία, όπως η εταιρία EDF, ενεργεί ως επαγγελματίας όταν συνάπτει με υπάλληλό της σύμβαση στεγαστικού δανείου που υπάγεται στη ρύθμιση περί ενισχύσεως της προσβάσεως στην αγορά κατοικίας, στην οποία εμπίπτουν μόνον μέλη του προσωπικού της εταιρίας;

2. Έχει το άρθρο 2 της προαναφερθείσας οδηγίας την έννοια ότι μια εταιρία, όπως η εταιρία EDF, ενεργεί ως επαγγελματίας όταν συνάπτει μια τέτοια σύμβαση στεγαστικού δανείου με τον/τη σύζυγο του υπαλλήλου, που δεν αποτελεί μέλος του προσωπικού της εν λόγω εταιρίας αλλά είναι αλληλεγγύως και εις ολόκληρον ευθυνόμενος συνοφειλέτης;

3. Έχει το άρθρο 2 της προαναφερθείσας οδηγίας την έννοια ότι ο υπάλληλος μιας εταιρίας, όπως η εταιρία EDF, ο οποίος συνάπτει με την εν λόγω εταιρία σύμβαση στεγαστικού δανείου, ενεργεί ως καταναλωτής;

4. Έχει το άρθρο 2 της προαναφερθείσας οδηγίας την έννοια ότι ο/η σύζυγος του υπαλλήλου αυτού, που συμβάλλεται στην ίδια δανειακή σύμβαση όχι υπό την ιδιότητα του υπαλλήλου της εταιρίας, αλλά υπό την ιδιότητα του αλληλεγγύως και εις ολόκληρον ευθυνόμενου συνοφειλέτη, ενεργεί ως καταναλωτής;»

15. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν οι αναιρεσείοντες, η EDF, η Ελληνική και η Γαλλική Κυβέρνηση καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Όλα τα ως άνω ενδιαφερόμενα μέρη, πλην των αναιρεσειόντων, ανέπτυξαν επίσης προφορικώς τις παρατηρήσεις τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η οποία διεξήχθη στις 12 Σεπτεμβρίου 2018.

IV. Ανάλυση

16. Με τα τέσσερα προδικαστικά του ερωτήματα, το Cour de Cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) ζητεί να διευκρινιστεί αν, όταν εργοδότης όπως η EDF χορηγεί σε υπάλληλο και στη σύζυγό του (μη υπάλληλο) στεγαστικό δάνειο για την αγορά ακινήτου που συνιστά την κύρια κατοικία τους, η οικεία εταιρία μπορεί να χαρακτηριστεί ως «επαγγελματίας» και οι αναιρεσείοντες ως «καταναλωτές» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχεία β′ και γ′, της οδηγίας 93/13.

17. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο εν λόγω ερώτημα, θα ξεκινήσω εξετάζοντας τις έννοιες του «επαγγελματία» και του «καταναλωτή» γενικώς και κατ' επέκταση και το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13 (μέρος Α). Εν συνεχεία θα αναλύσω τα προδικαστικά ερωτήματα 1 και 2 από κοινού: μπορεί, υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, να θεωρηθεί η EDF «επαγγελματίας» (μέρος Β); Τέλος, θα ασχοληθώ με τα προδικαστικά ερωτήματα 3 και 4: μπορούν να θεωρηθούν οι αναιρεσείοντες «καταναλωτές» κατά την έννοια της οδηγίας (μέρος Γ);

Α. Οι έννοιες του «καταναλωτή» και του «επαγγελματία»

18. Θα πρέπει εκ προοιμίου να τονιστεί ότι η οδηγία 93/13 δεν ορίζει το πεδίο εφαρμογής της παραθέτοντας κατάλογο των *ειδών συμβάσεων* ή του *αντικειμένου* των εν λόγω συμβάσεων. Αντ' αυτού, το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας μπορεί να συναχθεί από το άρθρο της 1, παράγραφος 1: η οδηγία εφαρμόζεται «στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός καταναλωτή». Οι έννοιες του «επαγγελματία» και του «καταναλωτή», με τη σειρά τους, ορίζονται στο άρθρο 2, στοιχεία β′ και γ′, με βάση το κριτήριο αν το ενδιαφερόμενο πρόσωπο ενεργεί στο πλαίσιο της επαγγελματικής του δραστηριότητας ή για σκοπούς οι οποίοι είναι άσχετοι με αυτή [3]. Επομένως, η οδηγία 93/13 προσδιορίζει τις συμβάσεις επί των οποίων εφαρμόζεται με γνώμονα *την ιδιότητα υπό την οποία ενεργούν οι συμβαλλόμενοι*.

19. Υπογραμμίζεται επίσης ότι η υπό κρίση υπόθεση αφορά αυτό το πρώτο στάδιο: το αιτούν δικαστήριο θέτει το ερώτημα αν οι συμβαλλόμενοι στην επίμαχη σύμβαση δανείου μπορούν να θεωρηθούν, αντιστοίχως, «καταναλωτές» και «επαγγελματίας» κατά την έννοια της οδηγίας 93/13, ώστε αυτή να τύχει εν προκειμένω εφαρμογής. Κατά συνέπεια, τα προδικαστικά ερωτήματα αφορούν αποκλειστικώς την εκτίμηση των ιδιοτήτων υπό τις οποίες ενήργησαν οι αναιρεσείοντες και η EDF, σύμφωνα με τον ορισμό του άρθρου 2, στοιχεία β′ και γ′, της οδηγίας. Αντιθέτως, η υπόθεση επί της οποίας καλείται να αποφανθεί το Δικαστήριο δεν αφορά την εκτίμηση του καταχρηστικού ή μη χαρακτήρα της επιμέρους συμβατικής ρήτρας στο πλαίσιο της συμβάσεως δανείου. Τούτο αποτελεί ζήτημα εκτιμήσεως επί της ουσίας βάσει του άρθρου 3 της οδηγίας.

20. Λαμβανομένης υπόψη της εισαγωγικής αυτής διευκρινίσεως, από την υφιστάμενη νομολογία του Δικαστηρίου μπορούν να συναχθούν ορισμένα συμπεράσματα, χρήσιμα για την εν λόγω εκτίμηση.

21. Πρώτον, η εκτίμηση του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 93/13 με βάση τις έννοιες του «καταναλωτή» και του «επαγγελματία» στηρίζεται σε ένα *λειτουργικό* κριτήριο. Αυτό σημαίνει ότι οι έννοιες του «επαγγελματία» και του «καταναλωτή» πρέπει να εκτιμώνται βάσει του αν η επίμαχη συμβατική σχέση έχει ανακύψει «στο πλαίσιο» επαγγελματικής δραστηριότητας, ή αφορά σκοπούς οι οποίοι είναι «άσχετοι» με αυτή [4].

3 Αποφάσεις της 30ής Μαΐου 2013 Asbeek Brusse και de Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, σκέψη 30), καθώς και της 15ης Ιανουαρίου 2015, Šiba (C-537/13, EU:C:2015:14, σκέψη 21).

4 Βλ., συναφώς, απόφαση της 17ης Μαΐου 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, σκέψη 55). Βλ., επίσης, διατάξεις της 19ης Νοεμβρίου 2015, Tarcău (C-74/15, EU:C:2015:772, σκέψη 27), της 14ης Σεπτεμβρίου 2016, Dumitraș (C-534/15, EU:C:2016:700, σκέψη 32), και της 27ης Απριλίου 2017, Bachman (C-535/16, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2017:321, σκέψη 36).

22. Δεύτερον, η εκτίμηση πρέπει να πραγματοποιείται in concreto, λαμβανομένης υπόψη της ιδιότητας υπό την οποία ενήργησαν οι συμβαλλόμενοι στο πλαίσιο της συγκεκριμένης συμβάσεως. Επομένως, οι ιδιότητες του «καταναλωτή» και του «επαγγελματία» δεν είναι παγιωμένες: το ίδιο πρόσωπο μπορεί να ενεργεί υπό τη μία, την άλλη, ή και καμία από τις δύο ιδιότητες, αναλόγως του συγκεκριμένου συμβατικού πλαισίου [5]. Όπως έχει ήδη επιβεβαιώσει το Δικαστήριο, τούτο σημαίνει ότι η ανάλυση πρέπει κατ' ανάγκην να γίνεται κατά περίπτωση [6].

23. Τρίτον, η εκτίμηση των εννοιών του «καταναλωτή» και του «επαγγελματία» πρέπει να γίνεται κατά τρόπο *αντικειμενικό*. Το αν ένα πρόσωπο μπορεί να χαρακτηριστεί ως «καταναλωτής» ή ως «επαγγελματίας» στο πλαίσιο συγκεκριμένης συμβατικής σχέσης πρέπει να εκτιμάται μέσω αντικειμενικής και γενικευμένης αξιολογήσεως του προαναφερθέντος λειτουργικού κριτηρίου [7]. Εν ολίγοις, το κατά πόσον ένα πρόσωπο όντως στερείται ενημερώσεως ή, αντιθέτως, διαθέτει αυξημένο επίπεδο γνώσεως, οικονομικής ισχύος, εξειδικεύσεως ή προετοιμασίας δεν πρέπει να επηρεάζει την ανάλυση του αν ο συμβαλλόμενος ενεργεί στο πλαίσιο της επαγγελματικής του δραστηριότητας ή για σκοπούς οι οποίοι είναι άσχετοι με αυτή, κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχεία β' και γ', της οδηγίας 93/13 [8].

24. Λαμβανομένων υπόψη των ως άνω γενικών παρατηρήσεων, ποιο ακριβώς πρέπει να είναι το κριτήριο; Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου, οι μετέχοντες που υπέβαλαν παρατηρήσεις έθεσαν διάφορα ζητήματα, τα οποία, κατά την άποψή μου, δεν ασκούν επιρροή στον προσδιορισμό της ιδιότητας υπό την οποία ενήργησε καθένας εκ των συμβαλλομένων. Επί παραδείγματι, οι αναιρεσείοντες υποστήριξαν ότι η EDF διαθέτει *ειδικευμένο τμήμα*. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει, κατ' αυτούς, ότι η EDF ενεργεί ως επαγγελματίας διότι διαθέτει εξειδικευμένη γνώση και οργανωτική δομή. Επιπλέον, η EDF διεξάγει διαπραγματεύσεις *σε τακτική βάση* στο πλαίσιο συνάψεως του εν λόγω είδους συμβάσεων. Η Ελληνική και η Γαλλική Κυβέρνηση προέβαλαν επίσης ότι η ύπαρξη ειδικευμένης υπηρεσίας στη δομή της EDF καταδεικνύει ότι οι αναιρεσείοντες βρίσκονται σε *μειονεκτική θέση* ως προς την ενημέρωση και τη διαπραγματευτική ισχύ. Αμφότερες οι Κυβερνήσεις, όπως και η Επιτροπή, υπενθύμισαν τη νομολογία του Δικαστηρίου σύμφωνα με την οποία οι συνέπειες της *ανισότητας μεταξύ των συμβαλλομένων* επιτείνονται όταν η επίμαχη σύμβαση αφορά ουσιώδη ανάγκη του καταναλωτή. Στην παρούσα υπόθεση, η σύμβαση έχει ως αντικείμενο την απόκτηση κατοικίας (ήτοι, την εξασφάλιση στέγης), και αφορά ποσά τα οποία αντιπροσωπεύουν μια από τις πιο σημαντικές δαπάνες στον προϋπολογισμό του καταναλωτή, ενώ, από νομικής απόψεως, πρόκειται για σύμβαση που διέπεται, κατά γενικό κανόνα, από περίπλοκες εθνικές ρυθμίσεις τις οποίες συνήθως δεν γνωρίζουν οι ιδιώτες [9].

25. Φρονώ ότι θα ήταν ενδεχομένως χρήσιμο να υπομνησθεί η διαφορά μεταξύ τριών διακριτών ομάδων κριτηρίων: i) των κριτηρίων που αφορούν την οριοθέτηση του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας (υπό ποία ιδιότητα συνεβλήθησαν οι συμβαλλόμενοι;)· ii) των κριτηρίων που αφορούν την κατ' ουσίαν εκτίμηση του καταχρηστικού ή μη χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών (είναι μια συγκεκριμένη ρήτρα της εν λόγω συμβάσεως καταχρηστική;)· και iii) των λόγων για τους οποίους θεσπίστηκε η προστασία της οδηγίας (ποια ήταν τα προβλήματα που έχρηζαν αντιμετωπίσεως;).

5 Απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2015, Costea (C-110/14, EU:C:2015:538, σκέψη 20).

6 Βλ., κατ' αναλογία, αποφάσεις της 4ης Οκτωβρίου 2018, Kamenova (C-105/17, EU:C:2018:808, σκέψη 37). Βλ., επίσης, απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2015, Costea (C-110/14, EU:C:2015:538, σκέψεις 22 και 23).

7 Βλ., όσον αφορά την έννοια του «καταναλωτή», απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2015, Costea (C-110/14, EU:C:2015:538, σκέψη 21). Βλ., επίσης, διατάξεις της 19ης Νοεμβρίου 2015, Tarcău (C-74/15, EU:C:2015:772, σκέψη 27), της 14ης Σεπτεμβρίου 2016, Dumitraș (C-534/15, EU:C:2016:700, σκέψη 36), και της 27ης Απριλίου 2017, Bachman (C-535/16, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2017:321, σκέψη 36).

8 Αν ίσχυε αυτό, τότε το δίκαιο προστασίας του καταναλωτή θα μπορούσε να μετατραπεί σε ασπίδα προστασίας των ανεπαρκών νομικών τμημάτων μεγάλων εταιριών, αλλά και σε σπαθί, το οποίο θα απέκοπτε βίαια την έννομη προστασία από καταναλωτές οι οποίοι τυγχάνουν πληρέστερα ενημερωμένοι και πιο εύστροφοι συγκριτικά με άλλους.

9 Τα εν λόγω κριτήρια απορρέουν από την απόφαση της 30ής Μαΐου 2013, Asbeek Brusse and de Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, σκέψη 32).

26. Ξεκινώντας από το σημείο iii), η λογική που διέπει την προστασία που προβλέπεται από την οδηγία 93/13 προϋποθέτει ότι, σε σχέση με τον «επαγγελματία», ο καταναλωτής «βρίσκεται σε πιο αδύναμη θέση, *καθόσον είναι κατά τεκμήριο* [λιγότερο ενημερωμένος], ασθενέστερος οικονομικά και έχει μικρότερη πείρα, από νομικής απόψεως, σε σύγκριση με τον αντισυμβαλλόμενό του» [10]. Τούτο αντανακλά τη βασική αρχή στην οποία στηρίζεται το όλο σύστημα της οδηγίας: η εν λόγω οδηγία σκοπεί να θεσπίσει ένα σύστημα προστασίας βασιζόμενο στη διαπίστωση ότι «ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση σε σχέση προς τον επαγγελματία όσον αφορά τόσο τη δυνατότητα διαπραγματεύσεως όσο και το επίπεδο της πληροφορήσεως» [11]. Σε γενικές γραμμές, το γεγονός αυτό «υποχρεώνει [τον καταναλωτή] να αποδέχεται τους όρους που έχει εκ των προτέρων καταρτίσει ο επαγγελματίας, χωρίς να μπορεί να ασκήσει επιρροή επί του περιεχομένου τους» [12].

27. Οι αιτιάσεις που προβλήθηκαν στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, οι οποίες αφορούν την ανισότητα που υφίσταται μεταξύ των συμβαλλομένων και την ασθενέστερη θέση στην οποία βρίσκονται οι αναιρεσείοντες από απόψεως ενημερώσεως και διαπραγματευτικής ισχύος, καταδεικνύουν ότι τα αποτελέσματα της εφαρμογής των προαναφερθέντων κριτηρίων ανταποκρίνονται στον προστατευτικό σκοπό της οδηγίας 93/13. Ομοίως, τα κριτήρια που αφορούν την ύπαρξη ειδικευμένου τμήματος και τη σύναψη συμβάσεων σε τακτική βάση επιβεβαιώνουν τη θέση ανωτερότητας την οποία προϋποθέτει η οδηγία όσον αφορά τα πρόσωπα που πληρούν το λειτουργικό και το αντικειμενικό κριτήριο του ορισμού του άρθρου 2, στοιχείο γ′, της οδηγίας.

28. Εντούτοις, η γενικότερη λογική που διέπει την οδηγία δεν αποτελεί κριτήριο το οποίο πρέπει να πληρούται σε κάθε επιμέρους περίπτωση. Ως εκ τούτου τα εν λόγω κριτήρια δεν είναι αυτά καθεαυτά αποφασιστικά, όσον αφορά την εκτίμηση του αν η EDF ενήργησε ως «επαγγελματίας», ήτοι, στο πλαίσιο της επαγγελματικής της δραστηριότητας, ή για σκοπούς οι οποίοι είναι άσχετοι με αυτή.

29. Πράγματι, η διαπίστωση της δυνατότητας εφαρμογής της οδηγίας 93/13 δεν εξαρτάται από τη σχετική στάθμιση των θέσεων των συμβαλλομένων από απόψεως γνώσεων, εξειδικεύσεως ή οικονομικής ισχύος. Ο νομοθέτης της Ένωσης έχει ήδη ενσωματώσει την εν λόγω στάθμιση στη νομοθεσία. Αυτό επιτεύχθηκε μέσω *μιας γενικεύσεως*: εκείνοι που ενεργούν για σκοπούς οι οποίοι είναι άσχετοι με τις επαγγελματικές τους δραστηριότητες διαθέτουν συνήθως χαμηλότερο επίπεδο γνώσεων και, σημαντικότερον, η διαπραγματευτική τους ισχύς είναι ασθενέστερη όταν οι συμβατικές ρήτρες έχουν καταρτισθεί εκ των προτέρων από τον επαγγελματία, δεδομένου ότι δεν μπορούν να ασκήσουν επιρροή επί του περιεχομένου τους. Ο ευρύς ορισμός αμφοτέρων των εννοιών του «επαγγελματία» και του «καταναλωτή» ο οποίος βασίζεται σε λειτουργικά και αντικειμενικά κριτήρια όντως συνδέεται με τον προστατευτικό αυτόν σκοπό. Ωστόσο, ο τελευταίος δεν αποτελεί προϋπόθεση για τη διαπίστωση του ποιος είναι επαγγελματίας, αφενός, και ποιος καταναλωτής, αφετέρου.

30. Όσον αφορά τα κριτήρια του σημείου ii): το αν παρατηρείται σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων που απορρέουν από τη σύμβαση εις βάρος του καταναλωτή, καθώς επίσης και η παρουσία οποιασδήποτε από τις ρήτρες που απαριθμούνται στο παράρτημα της οδηγίας 93/13, τα ζητήματα αυτά εμπίπτουν στην επί της ουσίας εκτίμηση του καταχρηστικού ή μη χαρακτήρα της συμβάσεως. Ωστόσο, ούτε και οι διαπιστώσεις αυτές αφορούν την ιδιότητα των συμβαλλομένων σε μια σύμβαση, τουλάχιστον όχι άμεσα.

10 Απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2018, Kamenova (C-105/17, EU:C:2018:808, σκέψη 34). Η υπογράμμιση δική μου.

11 Απόφαση της 30ής Μαΐου 2013, Asbeek Brusse και de Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, σκέψη 31).

12 Απόφαση της 30ής Μαΐου 2013, Asbeek Brusse και de Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, σκέψη 31).

31. Επομένως, το μόνο καθοριστικό κριτήριο για τη διαπίστωση του αν πρόκειται ή όχι για καταναλωτική σύμβαση, όπως αναφέρεται ανωτέρω υπό i), συνίσταται, με απλά λόγια, σε δύο σωρευτικές προϋποθέσεις[13]. Αυτές είναι α) το αν υφίσταται σύμβαση, και β) το αν στην εν λόγω σύμβαση ο ένας συμβαλλόμενος συμβάλλεται για σκοπούς οι οποίοι *δεν σχετίζονται* με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες (ο καταναλωτής), ενώ ο έτερος συμβαλλόμενος ενεργεί *στο πλαίσιο* της επαγγελματικής του δραστηριότητας (ο επαγγελματίας).

32. Η εκτίμηση του αν ένα πρόσωπο ενεργεί για σκοπούς οι οποίοι σχετίζονται με την εμπορική, επιχειρηματική, βιοτεχνική ή ελευθέρια επαγγελματική του δραστηριότητα, ή για σκοπούς οι οποίοι είναι άσχετοι με αυτή απαιτεί την εξέταση όλων των συναφών πραγματικών γεγονότων και περιστάσεων[14]. Συναφώς, το Δικαστήριο προσφάτως, στην απόφαση Kamenova, απαρίθμησε ορισμένα ενδεικτικά κριτήρια τα οποία ενδέχεται να είναι κρίσιμα για τη διαπίστωση του αν *φυσικό* πρόσωπο το οποίο πωλεί αγαθά στο διαδίκτυο μπορεί να θεωρηθεί ως «επαγγελματίας» στο πλαίσιο της οδηγίας 2005/29/ΕΚ και της οδηγίας 2011/83/ΕΕ[15]. Το Δικαστήριο απαριθμεί τουλάχιστον εννέα κριτήρια. Παράγοντες όπως η ύπαρξη οργανώσεως, κερδοσκοπικού σκοπού, τεχνογνωσίας ή τακτικότητας της δραστηριότητας μπορούν να αποτελέσουν μερικά ενδεικτικά (όχι όμως αποκλειστικά ούτε και εξαντλητικά) κριτήρια για τη διαπίστωση του αν πρόσωπο μπορεί να θεωρηθεί ως «εμπορευόμενος/έμπορος», έννοια η οποία ορίζεται στις ως άνω οδηγίες κατά τρόπο παρόμοιο με την έννοια του «επαγγελματία» στην οδηγία 93/13[16].

33. Πρέπει ίσως να τονιστεί, όπως επισημαίνει το Δικαστήριο στη σκέψη που προηγείται της ως άνω απαριθμήσεως, ότι τα εν λόγω στοιχεία είναι ενδεχομένως χρήσιμα για την εκτίμηση ότι ένα φυσικό πρόσωπο το οποίο δραστηριοποιείται στον (σχετικώς νέο ακόμη) κόσμο της διαδικτυακής αγοράς έχει την ιδιότητα ή το νομικό καθεστώς του «επαγγελματία». Μολαταύτα, η ως άνω απαρίθμηση δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως κάποιο είδος καταλόγου ελέγχου στοιχείων, των οποίων η ύπαρξη πρέπει να διαπιστώνεται οπωσδήποτε.

34. Ωστόσο, η υπό κρίση υπόθεση διαφέρει, δεδομένου ότι αφορά *νομικό* πρόσωπο, το οποίο, όπως θα διευκρινίσω στο μέρος Β των παρουσών προτάσεων, ενεργεί κατ' ουσίαν στο πλαίσιο της επαγγελματικής του δραστηριότητας. Σε μια τέτοια περίπτωση, τα στοιχεία που προαναφέρθηκαν θα μπορούσαν, αν μη τι άλλο, να χρησιμεύουν ως επιβεβαίωση, αλλά σε καμία περίπτωση δεν είναι αποφασιστικά. Η έλλειψη τεχνογνωσίας, εξειδικεύσεως ή οργανώσεως δεν αποκλείει κατ' ανάγκη την ιδιότητα του «επαγγελματία»[17]. Το ίδιο ισχύει και όσον αφορά την επανειλημμένη άσκηση ή την άσκηση σε τακτική βάση της δραστηριότητας την οποία αφορά η σύμβαση. Ομοίως, περιορισμένη σημασία μπορεί έχει και το ύψος του (όποιου) κέρδους αποκομίσθηκε από τη σύμβαση· υπάρχουν πράξεις οι οποίες μπορεί μεν να μην αποσκοπούν στην επίτευξη άμεσου κέρδους, το γεγονός όμως αυτό δεν σημαίνει ότι δεν εξυπηρετούν εμπορικό σκοπό μακροπρόθεσμα.

13 Από την άποψη (της εκτιμήσεως) των επιμέρους ρητρών των συμβάσεων, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι «η οδηγία 93/13, όπως προκύπτει από τα άρθρα 1, παράγραφος 1, και 3, παράγραφος 1, εφαρμόζεται στις ρήτρες που περιλαμβάνονται "στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή" οι οποίες δεν αποτέλεσαν "αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης"» [όπως το Δικαστήριο έχει επισημάνει επί παραδείγματι στην απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2015, Šiba (C-537/13, EU:C:2015:14, σκέψη 19) ή της 17ης Μαΐου 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, σκέψη 45)]. Εντούτοις, το κατά πόσον η προϋπόθεση σύμφωνα την οποία η συμβατική ρήτρα πρέπει να μην έχει υπάρξει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως συνιστά τρίτη προϋπόθεση για τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας *συνολικά* και όλων των διατάξεών της, ή απλώς αποτελεί *ειδική* προϋπόθεση της δυνατότητας εφαρμογής και της (ουσιαστικής) εκτιμήσεως υπό το πρίσμα του άρθρου 3 της οδηγίας, θα μπορούσε επίσης να αποτελέσει ανοικτό θέμα προς συζήτηση.

14 Βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2018, Kamenova (C-105/17, EU:C:2018:808, σκέψη 37).

15 Άρθρο 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2005/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2005, για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές των επιχειρήσεων προς τους καταναλωτές στην εσωτερική αγορά και για την τροποποίηση της οδηγίας 84/450/ΕΟΚ του Συμβουλίου, των οδηγιών 97/7/ΕΚ, 98/27/ΕΚ, 2002/65/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου («Οδηγία για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές») (ΕΕ 2005, L 149, σ. 22)· άρθρο 2, παράγραφος 2, της οδηγίας 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2011, σχετικά με τα δικαιώματα των καταναλωτών, την τροποποίηση της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου και της οδηγίας 1999/44/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και την κατάργηση της οδηγίας 85/577/ΕΟΚ του Συμβουλίου και της οδηγίας 97/7/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ 2011, L 304, σ. 64).

16 Βλ. απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2018, Kamenova (C-105/17, EU:C:2018:808, σκέψεις 38 και 39). Βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Szpunar στην υπόθεση Kamenova (C-105/17, EU:C:2018:378, σημεία 50 έως 52).

17 Βλ. σημείο 23 και υποσημείωση 8 των παρουσών προτάσεων.

35. Εν συνεχεία, θα εξετάσω τα ως άνω κριτήρια στο συγκεκριμένο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως.

Β. Η εκτίμηση του ζητήματος αν η EDF αποτελεί «επαγγελματία»

36. Όλοι οι μετέχοντες στη διαδικασία οι οποίοι υπέβαλαν παρατηρήσεις, πλην της EDF, συμφωνούν ότι η EDF, στο πλαίσιο της επίμαχης συμβάσεως, ενήργησε ως «επαγγελματίας» κατά την έννοια της οδηγίας 93/13.

37. Η EDF προβάλλει ότι δεν έχει την ιδιότητα του «επαγγελματία» όσον αφορά στην επίμαχη σύμβαση δανείου. Δεν συνήψε τη συγκεκριμένη σύμβαση υπό επαγγελματική ιδιότητα. Η χορήγηση δανείων δεν εμπίπτει στη σφαίρα των επαγγελματικών της αρμοδιοτήτων. Η EDF δεν αποτελεί τράπεζα. Χορηγεί δάνεια αποκλειστικώς προς όφελος των υπαλλήλων της, στο πλαίσιο της κοινωνικής της πολιτικής.

38. Το εν λόγω επιχείρημα στηρίζεται σε τρία στοιχεία: 1) η σύμβαση δανείου δεν εμπίπτει στο πεδίο της επαγγελματικής δράσεως της EDF· 2) η σύμβαση συνδέεται με σύμβαση εργασίας· και 3) η σύμβαση εντάσσεται στο πλαίσιο της πολιτικής που έχει η EDF να παρέχει συνδρομή στους υπαλλήλους της. Στο παρόν μέρος των προτάσεών μου, θα αναλύσω διαδοχικά τα εν λόγω τρία στοιχεία.

1. Το πεδίο της επαγγελματικής δράσεως ενός «επαγγελματία»

39. Κατά την άποψη της EDF, μπορεί να θεωρηθεί ότι ένα πρόσωπο αποτελεί «επαγγελματία» μόνο στο πλαίσιο του συγκεκριμένου τομέα δραστηριοτήτων που αντιστοιχεί στο πεδίο της επαγγελματικής του δράσεως. Η επιχειρηματική δραστηριότητα της EDF συνίσταται στην παραγωγή και προμήθεια ενέργειας. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι επαγγελματίας στον τομέα της παροχής πιστωτικών υπηρεσιών. Στο ίδιο πλαίσιο, η EDF επισήμανε ότι το γεγονός ότι η εταιρία διαθέτει κυλικείο για τους υπαλλήλους της, δεν την καθιστά «επαγγελματία» στον τομέα της εστίασης.

40. Μια τέτοια προσέγγιση όσον αφορά την ερμηνεία της έννοιας του «επαγγελματία» φαίνεται να είναι αρκετά περιοριστική. Κατ' ουσίαν θα ισοδυναμούσε με αντικατάσταση της ισχύουσας διατυπώσεως του άρθρου 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 93/13, ήτοι της εκφράσεως: «που […] ενεργεί *στα πλαίσια* της επαγγελματικής του δραστηριότητας», με μια διατύπωση που θα μπορούσε να είναι η εξής: «που ενεργεί αποκλειστικώς εντός του πεδίου της επαγγελματικής του δράσεως». Η εν λόγω ερμηνεία δεν βρίσκει ισχυρό έρεισμα στο γράμμα, στο σύστημα και στον σκοπό της οδηγίας, αλλά ούτε και στην υφιστάμενη νομολογία του Δικαστηρίου.

41. Ξεκινώντας από τη συναφή νομολογία, πρέπει ενδεχομένως να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι οι παρεπόμενες υπηρεσίες ή οι δραστηριότητες που ασκούνται συμπληρωματικά, οι οποίες διευκολύνουν ή ευνοούν την κύρια ή τη βασική δραστηριότητα ενδέχεται επίσης να εμπίπτουν στην έννοια των ενεργειών που εκτελούνται στο πλαίσιο επαγγελματικής δραστηριότητας. Η απόφαση Karel de Grote επιβεβαίωσε ότι και δραστηριότητες συμπληρωματικές ή παρεπόμενες σε σχέση με την κύρια δραστηριότητα μπορεί να θεωρηθεί ότι εμπίπτουν στην έννοια «επαγγελματική δραστηριότητα» που καθορίζει την ιδιότητα προσώπου ως «επαγγελματία». Στην εν λόγω απόφαση, το Δικαστήριο έκρινε ότι εκπαιδευτικό ίδρυμα ενεργεί ως «επαγγελματίας» υπό την έννοια της οδηγίας 93/13, όταν παρέχει πιστωτικές υπηρεσίες σε φοιτητές, ακόμη και αν είναι προφανές ότι οι εν λόγω υπηρεσίες δεν αποτελούν την κύρια (εκπαιδευτική) δραστηριότητά του[18].

18 Απόφαση της 17ης Μαΐου 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, σκέψεις 57 έως 58).

42. Ως εκ τούτου, όπως ακριβώς συμβαίνει και στην υπό κρίση υπόθεση, μολονότι το εκπαιδευτικό ίδρυμα δεν αποτελούσε τράπεζα ή άλλο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, οι δραστηριότητές του που αφορούσαν την παροχή διευκολύνσεων πληρωμής ενεργοποίησαν την προστασία της οδηγίας. Είναι όντως αληθές ότι, στην απόφαση Karel de Grote, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι επίμαχες διευκολύνσεις πληρωμής χορηγήθηκαν με σκοπό την άμεση χρηματοδότηση της κύριας δραστηριότητας του εκπαιδευτικού ιδρύματος (χορηγήθηκαν για τη χρηματοδότηση εκπαιδευτικού ταξιδιού). Επομένως, θα μπορούσε ενδεχομένως να προβληθεί ένα επιχείρημα περί εγγύτητας: ενώ, στην απόφαση Karel de Grote, το εκπαιδευτικό ίδρυμα δάνεισε κατ' ουσίαν χρήματα σε φοιτήτρια με την προοπτική ότι αυτή θα τα επιστρέψει απευθείας στο εν λόγω ίδρυμα, στην υπό κρίση υπόθεση, η EDF δεν «αυτοχρηματοδοτεί» στην πραγματικότητα εμμέσως την κύρια δραστηριότητά της. Αντιθέτως, δανείζει απλώς τα χρήματα προκειμένου ο υπάλληλος (και η σύζυγός του) να μπορέσουν να αγοράσουν κατοικία από τρίτον.

43. Εντούτοις, φρονώ ότι το εν λόγω επιχείρημα δεν είναι ικανό να καταστήσει το στεγαστικό δάνειο «εντελώς παρεμπίπτον» ή «εντελώς έμμεσο» ώστε να το θέσει εκτός του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας. Συγκρινόμενη με την περίπτωση που αποτέλεσε το αντικείμενο της υποθέσεως Karel de Grote, η σύμβαση παροχής πιστώσεως της υπό κρίση υποθέσεως παραμένει παρεπόμενη σε σχέση με την κύρια επαγγελματική δραστηριότητα της EDF, αλλά με διαφορετικό τρόπο. Η δυνατότητα συνάψεως της επίμαχης συμβάσεως δανείου παρέχεται αναμφισβήτητα στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής της EDF ως εργοδότριας εταιρίας, όπως η ίδια επιβεβαιώνει. Εντούτοις, όσο ευγενική και αξιέπαινη κι αν είναι πράγματι η εν λόγω πολιτική, δεν αμφισβητείται ότι η εφαρμογή μιας τέτοιας πολιτικής από οποιαδήποτε εταιρία λειτουργεί ορθολογικά δεν έχει αμιγώς φιλανθρωπικό χαρακτήρα. Συνδυαζόμενη με άλλες πιθανές εργοδοτικές παροχές, η πολιτική αυτή εξυπηρετεί τον σκοπό της εκ μέρους της εταιρίας προσελκύσεως αλλά και διατηρήσεως στις τάξεις της καταρτισμένου και ειδικευμένου εργατικού δυναμικού. Υπό αυτή την έννοια, οι εν λόγω συμβάσεις όντως είναι παρεπόμενες και συμβάλλουν στην επιτυχή λειτουργία της εταιρίας.

44. Εξάλλου, πέραν της ως άνω συλλογιστικής, η οποία ήδη αποτυπώνεται στη νομολογία, μπορεί να προστεθεί ότι από το άρθρο 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 93/13 προκύπτει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης είχε πρόθεση να προσδώσει ευρεία έννοια στον όρο «επαγγελματίας» [19].

45. Πρώτον, η ίδια η διάταξη ορίζει τον «επαγγελματία» ως «*κάθε* φυσικό ή νομικό πρόσωπο που, κατά τις συμβάσεις που καλύπτει η παρούσα οδηγία, ενεργεί στα πλαίσια της επαγγελματικής του δραστηριότητας, είτε δημόσια[ς] είτε ιδιωτικής» [20]. Βάσει μιας αμιγώς γραμματικής ερμηνείας, δύσκολα θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, στη συγκεκριμένη σύμβαση, η EDF δεν ενήργησε στο πλαίσιο της επαγγελματικής της δραστηριότητας, κατά την προεκτεθείσα έννοια. Η ορολογία που έχει χρησιμοποιηθεί σε άλλες γλωσσικές εκδόσεις (όπου άλλοτε χρησιμοποιείται η έκφραση «στο πλαίσιο» αντί για «σχετικά με») είναι εξίσου ευρεία [21]. Επιπλέον, από κανένα σημείο του κειμένου δεν προκύπτει ότι η έννοια της «επαγγελματικής δραστηριότητας» καλύπτει αποκλειστικά τις δραστηριότητες που διενεργούνται στο πεδίο συγκεκριμένης επαγγελματικής δράσεως ενός προσώπου ή μιας οντότητας.

19 Απόφαση της 17ης Μαΐου 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, σκέψη 48).

20 Η υπογράμμιση δική μου.

21 Στη γαλλική γλωσσική έκδοση «dans le cadre de son activité professionnelle»· στη γερμανική γλωσσική έκδοση «im Rahmen ihrer gewerblichen oder beruflichen Tätigkeit»· στην ιταλική γλωσσική έκδοση «nel quadro della sua attività professionale»· στην πορτογαλική γλωσσική έκδοση «no âmbito da sua actividade profissional»· στην ισπανική γλωσσική έκδοση «dentro del marco de su actividad profesional»· στην ολλανδική γλωσσική έκδοση «in het kader van zijn […] beroepsactiviteit»· στην τσεχική γλωσσική έκδοση «jedná pro účely související s její obchodní nebo výrobní činnosti».

46. Δεύτερον, σκοπίμως η διατύπωση του άρθρου 2, στοιχείο γ', προσδίδει ευρεία έννοια στον όρο «επαγγελματίας» [22]. Η ευρεία έννοια που ηθελημένα προκρίθηκε από τον νομοθέτη της Ένωσης συνδέεται με το γενικότερο πνεύμα της οδηγίας 93/13, το οποίο συνίσταται στην προστασία των καταναλωτών ως ασθενέστερων μερών. Η απαίτηση να εμπίπτει ορισμένη σύμβαση στο «πεδίο επαγγελματικής δράσεως» θα προσέθετε στο άρθρο 2, στοιχείο γ' μια προϋπόθεση μη προβλεπόμενη από το κείμενο της διατάξεως και θα περιόριζε το εύρος προστασίας της οδηγίας.

47. Τρίτον, ακόμη κι αν μια τέτοια απαίτηση (να εμπίπτει η σύμβαση στο πεδίο επαγγελματικής δράσεως ενός συναλλασσομένου για να μπορεί αυτός να θεωρείται «επαγγελματίας») προσετίθετο διά της νομολογιακής οδού στο γράμμα του άρθρου 2, στοιχείο γ', της οδηγίας –όπερ δεν ισχύει–, το αποτέλεσμα για τον καταναλωτή θα ήταν μάλλον αμφίβολο από απόψεως προβλεψιμότητας.

[48]. Αφενός μεν, η (μάλλον διαισθητική) προσέγγιση την οποία φαίνεται να υποστηρίζει η EDF θα σήμαινε ότι η «επαγγελματική δράση» συνδέεται με τον πυρήνα ή το σύνηθες πεδίο της δραστηριότητας που ασκεί ένας επαγγελματίας. Η εν λόγω προσέγγιση, ωστόσο, θα εξαρτούσε το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13 από το τι δηλώνει ως εταιρικό ή επαγγελματικό του σκοπό (ή ακόμη και το πώς αντιλαμβάνεται τον σκοπό αυτό) ένας εκ των συμβαλλομένων σε ορισμένη σύμβαση. Τούτο όμως θα ενείχε εντέλει τον κίνδυνο να εξαρτάται η προστασία που παρέχει η οδηγία από το τι δηλώνουν οι επαγγελματίες ότι κάνουν και όχι από το τι κάνουν στην πραγματικότητα [23].

49. Αφετέρου, μια περισσότερο αντικειμενική προσέγγιση ως προς την οριοθέτηση του πεδίου επαγγελματικής δράσεως, η οποία θα μπορούσε να βασίζεται, επί παραδείγματι, στην καταχωρισμένη επιχειρηματική δραστηριότητα μιας εταιρίας, επίσης δεν φαίνεται να συνάδει με τους σκοπούς που επιδιώκονται από την οδηγία 93/13. Αν το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας συνδεόταν με το αντικείμενο της άδειας ή τις κατά το εθνικό δίκαιο καταχωρισμένες επιχειρηματικές δραστηριότητες, οι καταναλωτές θα ήταν κατ' ανάγκη υποχρεωμένοι να ελέγχουν κάθε φορά που επιθυμούν να αγοράσουν ένα αγαθό αν ο αντισυμβαλλόμενός τους υπογράφει πράγματι τη σύμβαση ενεργώντας εντός του κατά το εθνικό δίκαιο πεδίου της δραστηριότητάς του [24]. Θα σήμαινε επίσης ότι θα έπρεπε να ακολουθείται διαφορετική προσέγγιση όσον αφορά τα νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα και τα μη νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα. Περαιτέρω, θα οδηγούσε ενδεχομένως σε πολύ διαφορετικά αποτελέσματα στα διάφορα κράτη μέλη, δεδομένου ότι υφίστανται σημαντικές διαφορές όσον αφορά την υποχρέωση που έχουν σε εθνικό επίπεδο οι επιχειρήσεις οι οποίες είναι εγγεγραμμένες στα μητρώα εταιριών να δηλώνουν ρητώς τη συγκεκριμένη επιχειρηματική δραστηριότητά τους, αλλά και όσον αφορά τον απαιτούμενο βαθμό ακρίβειας της δήλωσης αυτής. Επιπλέον, και ίσως σημαντικότερο, δεν μπορώ να αντιληφθώ για ποιον λόγο το γεγονός ότι μια επιχείρηση συνήψε (παράτυπα ή μη) συμβάσεις μη εμπίπτουσες στο πεδίο της καταχωρισμένης δραστηριότητάς της θα πρέπει να στερεί από τους καταναλωτές την προστασία που εγγυάται η οδηγία.

22 Βλ., συναφώς, απόφαση της 17ης Μαΐου 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, σκέψεις 48 έως 50).

23 Αξίζει να προστεθεί ότι το ζήτημα των νομικών προσώπων που ενεργούν εκτός του συνήθους τομέα της δραστηριότητάς τους δεν είναι κάτι νέο στο δίκαιο προστασίας του καταναλωτή. Πράγματι, αρκετά κράτη μέλη έχουν υιοθετήσει υψηλότερο επίπεδο προστασίας βάσει του οποίου ο ορισμός του καταναλωτή εκτείνεται και στα νομικά πρόσωπα όταν αυτά ενεργούν εκτός του συνήθους τομέα των δραστηριοτήτων τους [βλ. Ebers, M., «The notion of "consumer"», σε Schulte-Nölke, H., Twigg-Flesner, C., Ebers, M. (επιμ.), *EC Consumer Law Compendium: The Consumer Acquis and its transposition in the Member States*, Sellier European Law Publishers, 2008, σ. 454 έως 464). Ο ορισμός του καταναλωτή στην οδηγία 93/13 καλύπτει αποκλειστικά τα φυσικά πρόσωπα [απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2001, Cape και Idealservice MN RE (C-541/99 και C-542/99, EU:C:2001:625, σκέψη 17)]. Ωστόσο, τα κράτη μέλη δύνανται να υιοθετούν υψηλότερα επίπεδα προστασίας και να επεκτείνουν την προστασία σε τομείς που δεν καλύπτονται από την οδηγία, όπως είναι η προστασία των επαγγελματιών [βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 14ης Μαρτίου 1991, Di Pinto (C-361/89, EU:C:1991:118, σκέψεις 21 έως 23)]. Εντούτοις, το γεγονός ότι η ελάχιστη εναρμόνιση, σύμφωνα με το άρθρο 8 της οδηγίας, μπορεί να επιτρέπει ευρύτερο ορισμό του καταναλωτή στα κράτη μέλη δεν σημαίνει ότι αυτό θα μπορούσε ενδεχομένως να επιφέρει τη συρρίκνωση του ορισμού του «επαγγελματία». Κάτι τέτοιο θα αντέβαινε στον σκοπό της οδηγίας καθώς θα ισοδυναμούσε με υποβάθμιση του επιπέδου προστασίας την οποία παρέχουν τα ελάχιστα πρότυπα που θέτει η οδηγία.

24 Όπως υποστήριξα στις προτάσεις μου στην υπόθεση Nemec (C-256/15, EU:C:2016:619, σημείο 90).

50. Εν κατακλείδι, το γεγονός ότι μια σύμβαση έχει συναφθεί σε τομέα ο οποίος δεν εμπίπτει στο πεδίο επαγγελματικής δράσεως νομικού προσώπου δεν αποκλείει την ιδιότητα αυτού ως «επαγγελματία» αν, κατά τη σύναψη της εν λόγω συμβάσεως, κάποιος ενήργησε *στο πλαίσιο* της επαγγελματικής του δραστηριότητας.

51. Αναγνωρίζω βεβαίως ότι, ως προς τα νομικά πρόσωπα, η εν λόγω προσέγγιση είναι όντως ευρεία, ειδικότερα δε όταν συμπεριλαμβάνει και ζητήματα που είναι παρεπόμενα της κύριας επιχειρηματικής δραστηριότητας ή παρεμπίπτοντα ή προπαρασκευαστικά ή διευρύνουν την κύρια επαγγελματική δραστηριότητα. Φρονώ, ωστόσο, ότι το γεγονός αυτό δεν είναι προβληματικό, τούτο δε κατά βάση για δύο λόγους. Πρώτον, σε πρακτικό επίπεδο, σύμφωνα με την οικονομία και τον σκοπό της προστασίας που εγγυάται η οδηγία 93/13, τα νομικά πρόσωπα –και συγκεκριμένα οι εταιρίες– διαφέρουν σαφώς από τα φυσικά πρόσωπα. Οι περισσότερες από τις ενέργειες των πρώτων σχετίζονται, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, με την επιχειρηματική τους δραστηριότητα. Δεύτερον, πρέπει εκ νέου να υπομνησθεί ότι η υπό κρίση υπόθεση αφορά αποκλειστικά και μόνον τις ιδιότητες καθενός εκ των συμβαλλομένων στο πλαίσιο μιας καταναλωτικής συμβάσεως και κατ' επέκταση τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας. Ωστόσο, είναι προφανές ότι, ακόμη και αν μια επιμέρους ρήτρα ή η ίδια η σύμβαση θεωρηθεί ότι εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας, μπορεί κάλλιστα να κριθεί ως μη καταχρηστική, αφότου εκτιμηθεί όσον αφορά την ουσία της.

2. Οι συμβάσεις εργασίας

52. Έστω και αν η υπογραφή δανειακών συμβάσεων δεν αποτελεί την κύρια δραστηριότητα της EDF, ή πρόκειται για δραστηριότητα η οποία δεν εμπίπτει στο πεδίο της επαγγελματικής της δράσεως, γεγονός παραμένει ότι η σύμβαση δανείου συνήφθη με *υπάλληλο* της EDF. Μπορεί φυσικό ή νομικό πρόσωπο να θεωρηθεί «επαγγελματίας» κατά την έννοια της οδηγίας 93/13 και όταν παρέχει υπηρεσίες ή προμηθεύει αγαθά στους υπαλλήλους του;

53. Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο τοποθετήθηκαν οι μετέχοντες, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, επί της έννοιας της δέκατης αιτιολογικής σκέψεως της οδηγίας[25]. Η εν λόγω αιτιολογική σκέψη διαλαμβάνει, πρώτον, ότι νομικοί κανόνες σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες που θεσπίζονται προκειμένου να επιτευχθεί αποτελεσματικότερη προστασία των καταναλωτών «πρέπει να εφαρμόζονται σε *κάθε* σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός καταναλωτή»[26]. Περαιτέρω αναφέρει ότι «συνεπώς, [μεταξύ άλλων] εξαιρούνται από την παρούσα οδηγία οι συμβάσεις εργασίας […]». Επομένως, η εν λόγω αιτιολογική σκέψη δημιουργεί την εντύπωση ότι υφίσταται εξαίρεση (σχετικά με το αντικείμενο) από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας[27].

54. Κατά τη γνώμη μου, ωστόσο, δεν ισχύει κάτι τέτοιο.

55. Πρώτον, κατ' αρχήν, μια αιτιολογική σκέψη νομοθετικής πράξεως της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έχει δεσμευτική ισχύ. Επομένως, δεν μπορεί να θεσπίζει εξαίρεση από τις (ισχύουσες και δεσμευτικές) διατάξεις της επίμαχης νομοθετικής πράξεως[28]. Η αιτιολογική σκέψη 10, όπως και οποιαδήποτε άλλη αιτιολογική σκέψη, μπορεί να χρησιμεύσει για την ερμηνεία μιας «αντίστοιχης» ισχύουσας διατάξεως της οδηγίας, δεν μπορεί όμως να χρησιμοποιηθεί για να θεσπίσει, αφ' εαυτής, εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας ή περιορισμό του πεδίου αυτού.

25 Παρατίθεται αυτούσια στο σημείο 4 των παρουσών προτάσεων.

26 Η υπογράμμιση δική μου.

27 Το γεγονός αυτό ενδεχομένως οδήγησε το Δικαστήριο να χαρακτηρίσει τα παραδείγματα της αιτιολογικής σκέψεως 10 ως «εξαιρέσεις» στη διάταξη της 14ης Σεπτεμβρίου 2016, Dumitraș (C-534/15, EU:C:2016:700, σκέψη 27): «Επομένως, με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που παρατίθενται στη δέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13, το αντικείμενο της συμβάσεως δεν ασκεί επιρροή στην οριοθέτηση του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας αυτής». Ωστόσο, η εν λόγω υπόθεση δεν αφορούσε την ερμηνεία κανενός εκ των παραδειγμάτων που αναφέρονται στην αιτιολογική σκέψη 10.

28 Βλ., συναφώς, απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 1998, Nilsson κ.λπ. (C-162/97, EU:C:1998:554, σκέψη 54).

56. Δεύτερον, όσον αφορά την πραγματική έννοια της εν λόγω αιτιολογικής σκέψεως, συντάσσομαι με την άποψη της Επιτροπής: ο σκοπός της δέκατης αιτιολογικής σκέψεως δεν είναι να εξαιρέσει από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13 συμβάσεις οι οποίες άλλως θα ενέπιπταν σε αυτό. Δεν εισάγει απαρίθμηση των «αντικειμένων» που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Απλώς τονίζει τα είδη των συμβάσεων τα οποία ήδη βρίσκονται εκτός του πεδίου των καταναλωτικών σχέσεων, επειδή οι συμβαλλόμενοι σε αυτές δεν ενεργούν ως «καταναλωτές» ή ως «επαγγελματίες» κατά την έννοια της οδηγίας. Κατά τον τρόπο αυτόν, όντως η δέκατη αιτιολογική σκέψη παραθέτει χαρακτηριστικά παραδείγματα ειδών δικαιοπραξιών οι οποίες δεν εμπίπτουν στη ρύθμιση του άρθρου 1, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, στοιχεία β′ και γ′, της οδηγίας[29].

57. Το ίδιο ισχύει και όσον φορά τις συμβάσεις εργασίας, όπου ένα πρόσωπο, ο εργαζόμενος, θέτει τις υπηρεσίες του υπό τη διεύθυνση άλλου, του εργοδότη, για κάποιο χρονικό διάστημα έναντι αμοιβής. Η εν λόγω σύμβαση εργασίας (ή ακόμη και σειρά συμβάσεων εργασίας) δημιουργεί ή τροποποιεί δικαιώματα και καθήκοντα τα οποία προσιδιάζουν σε μια τέτοια σχέση κυρίου της υποθέσεως-αντιπροσώπου.

58. Όπως συμφωνούν όλοι οι μετέχοντες που υπέβαλαν παρατηρήσεις στην παρούσα υπόθεση, η επίμαχη σύμβαση δανείου δεν αποτελεί τέτοια σύμβαση εργασίας[30]. Η σύμβαση δανείου δεν ρυθμίζει κάποια σχέση εργασίας ούτε και αφορά όρους εργασίας. Επίσης, δεν αποτελεί κάποιο από τα στοιχεία που συνήθως αφορούν ή πρέπει οπωσδήποτε να συνδέονται με τις σχέσεις εργασίας.

59. Με δεδομένο ότι η επίμαχη σύμβαση δεν αποτελεί σύμβαση εργασίας, η EDF επέμεινε παρά ταύτα ότι η οδηγία 93/13 δεν πρέπει να τύχει εφαρμογής στην υπό κρίση υπόθεση, διότι η επίμαχη σύμβαση δανείου αποτελεί σύμβαση συναφθείσα *σε σχέση με* σύμβαση εργασίας, η οποία προβλέπει ευνοϊκούς όρους για τους εργαζομένους.

60. Φρονώ ότι το γεγονός ότι δυνατότητα συνάψεως της επίμαχης συμβάσεως δανείου έχουν μόνον οι υπάλληλοι δεν αναιρεί το γεγονός ότι κατά τη σύναψη της εν λόγω συμβάσεως, η EDF ενεργεί ως «επαγγελματίας» κατά την έννοια της οδηγίας. Για άλλη μια φορά, το καθοριστικό κριτήριο είναι η ιδιότητα υπό την οποία συμβάλλεται ο κάθε συμβαλλόμενος και όχι ο λόγος ή το κίνητρο για να συμβληθεί. Ομοίως, το γεγονός ότι ορισμένα είδη καταναλωτικών συμβάσεων απευθύνονται αποκλειστικά σε ορισμένες ομάδες καταναλωτών δεν αποστερεί την ιδιότητα του καταναλωτή από τους τελευταίους.

61. Η αποδοχή της επιχειρηματολογίας που προβάλλει η EDF θα συνεπαγόταν ότι οποιαδήποτε σύμβαση συνάπτεται μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου και περιλαμβάνει όφελος ή προνόμιο εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13. Θα σήμαινε άραγε αυτό ότι ένας εργαζόμενος σε εργοστάσιο αυτοκινήτων, ο οποίος αγοράζει όχημα από τον εργοδότη του, δεν καλύπτεται από το προστατευτικό πλαίσιο της οδηγίας μόνο και μόνο επειδή του χορηγείται έκπτωση στο τίμημα της αγοράς, όπως και σε όλους τους υπόλοιπους εργαζομένους στο εν λόγω εργοστάσιο; Ακόμη και η EDF αναγνώρισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι τούτο δεν μπορεί να ισχύει. Κατά την EDF, η διαφορά που υφίσταται σε σχέση με την υπό κρίση υπόθεση είναι ότι, στο ως άνω παράδειγμα, η σύμβαση εμπίπτει στο πεδίο της «επαγγελματικής δράσεως» του κατασκευαστή αυτοκινήτων. Εφόσον

29 Κατά τον τρόπο αυτόν εξηγείται λογικά και η εισαγωγική διατύπωση που προηγείται της απαριθμήσεως: «ότι, συνεπώς [μεταξύ άλλων]». Διαφορετικά, το να υπάρχει ένας ανοιχτός κατάλογος εξαιρέσεων (σχετικά με το αντικείμενο) οι οποίες δεν θα ήταν παρά ενδεικτικές και θα μπορούσαν να επεκταθούν κατά βούληση (χωρίς ωστόσο να υπάρχει κάποιο κριτήριο για τη θέσπιση περαιτέρω εξαιρέσεων) αποτελεί όντως νομοθετική τεχνική που θα προκαλούσε έκπληξη.

30 Ή, κατά την αγγλική διατύπωση «σύμβαση που αφορά την εργασία» (contract relating to employment). Ωστόσο, για τους λόγους που αναφέρθηκαν στο παρόν μέρος των προτάσεων, το γλωσσικό επιχείρημα κατά το οποίο ως «σύμβαση που αφορά την εργασία» (contract relating to employment) πρέπει να νοείται κάθε σύμβαση που συνάπτεται *λόγω* της υπάρξεως σχέσεως εργασίας απλώς δεν ευσταθεί. Πρέπει επίσης να προστεθεί ότι στις γλωσσικές εκδόσεις πλην της αγγλικής χρησιμοποιούνται έννοιες κατά πολύ στενότερες σε σύγκριση με τις «συμβάσεις που αφορούν την εργασία» (contracts relating to employment): Arbeitsverträge, contrats de travail, contratti di lavoro, contratos de trabajo, arbeidsovereenkomsten, contratos de trabalho, pracovní smlouvy, umów o pracę, κ.ο.κ.

όμως, όπως επισημαίνεται ανωτέρω με τις παρούσες προτάσεις, η έννοια του «επαγγελματία» δεν εξαρτάται από το αν δεδομένη σύμβαση εμπίπτει ή όχι στο πεδίο επαγγελματικής δράσεως ενός προσώπου, δεν αντιλαμβάνομαι γιατί τούτο πρέπει να έχει σημασία όταν τυγχάνει οι συμβαλλόμενοι να είναι εργοδότης και εργαζόμενος.

62. Κατά την άποψή μου, πρέπει να προστεθεί ότι η (εν δυνάμει διαφορετική) φορολογική μεταχείριση του «πλεονεκτήματος» που αποκομίζει ο εργαζόμενος δεν έχει αντίκτυπο στον χαρακτήρα της συμβατικής σχέσεως για τους σκοπούς της οδηγίας. Το γεγονός ότι, σε ορισμένα εθνικά συστήματα, το οικονομικό πλεονέκτημα που προκύπτει από τους ευνοϊκούς όρους που προσφέρονται στο πλαίσιο ορισμένων ρυθμίσεων υπέρ των εργαζομένων μπορεί να θεωρείται εισόδημα από φορολογικής απόψεως (το οποίο αποτελεί μέρος των παροχών προς τους εργαζομένους για τους σκοπούς της φορολογήσεως), δεν μετατρέπει μια σύμβαση στεγαστικού δανείου σε σύμβαση που αφορά την εργασία, η οποία πρέπει να θεωρηθεί ότι εκφεύγει του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας.

63. Τέλος, αν το γεγονός και μόνον ότι πάροχος των υπηρεσιών είναι ο εργοδότης ενός καταναλωτή αρκούσε για να εξαιρέσει μια δεδομένη σύμβαση από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, τότε οι καταναλωτές-εργαζόμενοι θα περιέρχονταν σε πραγματικά επισφαλή θέση. Συγκεκριμένα, θα ωθούνταν μέσω των ευνοϊκών όρων να συνάψουν συμβάσεις παροχής υπηρεσιών ή αγοράς αγαθών με τους εργοδότες τους σε τομείς ως προς τους οποίους κανονικά θα απευθύνονταν σε άλλους παρόχους υπηρεσιών της οικείας αγοράς. Στην πραγματικότητα όμως, το «αφανές κόστος» μιας τέτοιας επιλογής θα ήταν η παραίτηση από οποιαδήποτε προστασία του καταναλωτή. Τούτο θα είχε ως συνέπεια η έκταση της προστασίας του καταναλωτή να εξαρτάται στην περίπτωση αυτή από το αν ο εργοδότης παρέχει τις εν λόγω υπηρεσίες εσωτερικά ή μέσω τρίτων παρόχων υπηρεσιών.

64. Ως εκ τούτου, το γεγονός ότι μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου έχει συναφθεί σύμβαση, η οποία *δεν αποτελεί σύμβαση εργασίας*, δεν έχει κανέναν αντίκτυπο στον χαρακτηρισμό των συμβαλλομένων ως «καταναλωτών» ή «επαγγελματιών».

3. Οι συμβάσεις που συνάπτονται στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής του εργοδότη

65. Τέλος, η EDF προέβαλε επίσης ότι η επίμαχη σύμβαση δανείου αποτελεί μέρος της κοινωνικής πολιτικής της εταιρίας. Με τη χορήγηση δανείων, η EDF δεν ενεργεί με σκοπό να αποκομίσει η ίδια κέρδος, αλλά αποβλέπει αποκλειστικώς στην παροχή ευνοϊκών όρων προς τους υπαλλήλους της προκειμένου να διευκολύνει την πρόσβασή τους στην απόκτηση ιδιόκτητης κατοικίας.

66. Φρονώ ότι ούτε το στοιχείο αυτό ασκεί επιρροή στον χαρακτηρισμό ενός συμβαλλομένου ως «επαγγελματία» κατά την έννοια της οδηγίας.

67. Όπως ορθώς υποστήριξαν οι αναιρεσείοντες, ο δημόσιος ή ο ιδιωτικός χαρακτήρας της δραστηριότητας, το γεγονός ότι με αυτήν επιδιώκεται σκοπός δημόσιου συμφέροντος ή ότι δεν ασκείται επί κερδοσκοπικής βάσεως ή εξ επαχθούς αιτίας δεν αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες.

68. Πρώτον, και σημαντικότερο, το Δικαστήριο έχει ήδη αποφανθεί ότι το άρθρο 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 93/13 καλύπτει και αποστολές ασκούμενες επί μη κερδοσκοπικής βάσεως: με την απόφαση Karel de Grote, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι άτοκες διευκολύνσεις για την πληρωμή εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας[31].

31 Βλ., συναφώς, απόφαση της 17ης Μαΐου 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, σκέψη 51).

69. Δεύτερον, γενικώς, «ο δημόσιος ή ιδιωτικός χαρακτήρας των δραστηριοτήτων του επαγγελματία ή η ειδική αποστολή με την οποία ο τελευταίος είναι επιφορτισμένος» δεν μπορεί να είναι καθοριστικός για την εφαρμογή της οδηγίας[32]. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η έννοια του «εμπορευομένου» της οδηγίας 2005/29, η οποία ορίζεται κατά τρόπο παρεμφερή με την έννοια του «επαγγελματία» της οδηγίας 93/13, περιλαμβάνει οργανισμό διεπόμενο από το δημόσιο δίκαιο που είναι επιφορτισμένος με ορισμένη αποστολή γενικού συμφέροντος, όπως η διαχείριση συστήματος υποχρεωτικής ασφαλίσεως υγείας[33], ο οποίος επίσης είναι απίθανο να έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα.

70. Τρίτον, και σε κάθε περίπτωση, πρέπει να υπομνησθεί ότι η επίμαχη εν προκειμένω σύμβαση δανείου δεν συνήφθη ατόκως. Στην EDF οφειλόταν σαφώς τόκος δυνάμει της συμβάσεως, έστω κι αν το προβλεπόμενο για τους εργαζομένους επιτόκιο ήταν ενδεχομένως ευνοϊκότερο από το ισχύον κατά τον κρίσιμο χρόνο στην αγορά.

71. Εν κατακλείδι, το γεγονός ότι η επίμαχη σύμβαση δανείου συνήφθη στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής μιας εταιρίας προς όφελος των υπαλλήλων της μέσω ρυθμίσεως περί παροχής συνδρομής για την αγορά κατοικίας δεν ασκεί επιρροή στην υπό κρίση υπόθεση.

72. Τούτου δοθέντος, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, όπως ήδη επισημάνθηκε ανωτέρω με το σημείο 19 των παρουσών προτάσεων, η υπόθεση επί της οποίας καλείται να αποφανθεί το Δικαστήριο δεν αφορά την εκτίμηση του καταχρηστικού ή μη χαρακτήρα της επίμαχης συμβατικής ρήτρας. Η εν λόγω εκτίμηση απόκειται στο εθνικό δικαστήριο. Το εθνικό δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη τη φύση των υπηρεσιών οι οποίες αποτελούν το αντικείμενο της συμβάσεως καθώς και τις περιστάσεις που περιέβαλαν τη σύναψη της συμβάσεως κατά τον χρόνο της συνάψεως[34]. Κατά συνέπεια, μολονότι η κοινωνική διάσταση και/ή η επίτευξη (ή μη) κερδοφορίας δεν ασκούν καμία επιρροή στην εκτίμηση της ιδιότητας των συμβαλλομένων στη σύμβαση, μπορεί εντούτοις να επηρεάζουν την εκτίμηση της συνολικής σταθμίσεως των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων που απορρέουν από την εν λόγω σύμβαση.

4. Ενδιάμεσο συμπέρασμα

73. Η EDF είναι νομικό πρόσωπο που έχει συσταθεί με σκοπό την παραγωγή και προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας. Για την επίτευξη της κύριας αυτής οικονομικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητας, εφαρμόζει πολιτική προσωπικού στο πλαίσιο της οποίας επιδιώκει να προσελκύσει και να διατηρήσει τους υπαλλήλους της, προσφέροντάς τους ορισμένα πλεονεκτήματα και παροχές. Σε αυτά συγκαταλέγεται η ρύθμιση περί ενισχύσεως της προσβάσεως στην αγορά κατοικίας, στο πλαίσιο της οποίας η EDF συνάπτει συμβατικές σχέσεις με υπαλλήλους προκειμένου να τους χορηγεί δάνεια για την αγορά κατοικίας. Για τους λόγους που εκτέθηκαν ανωτέρω στο παρόν τμήμα, η EDF, κατά τη σύναψη συμβάσεων δανείων με υπαλλήλους της, ενεργεί στο πλαίσιο της επαγγελματικής της δραστηριότητας και, ως εκ τούτου, πρέπει να θεωρείται «επαγγελματίας» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 93/13.

74. Στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, υπάρχουν κι άλλα στοιχεία που επιβεβαιώνουν το εν λόγω συμπέρασμα[35]: η EDF εμφανίζεται να έχει ειδικευμένη οργανωτική δομή. Διαθέτει ειδικό τμήμα επιφορτισμένο με τη χορήγηση δανείων σε υπαλλήλους. Φαίνεται επίσης να συνάπτει συμβάσεις δανείου με τους υπαλλήλους της σε τακτική βάση. Η δραστηριότητα της EDF στο πλαίσιο

32 Απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2015, Šiba (C-537/13, EU:C:2015:14, σκέψη 28).

33 Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2013, Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs (C-59/12, EU:C:2013:634, σκέψη 41).

34 Απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2015, Šiba (C-537/13, EU:C:2015:14, σκέψη 33 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

35 Με την έννοια που προεκτέθηκε στα σημεία 32 έως 34 των παρουσών προτάσεων.

χορηγήσεως τέτοιων δανείων διεπόταν προδήλως από την εθνική νομοθεσία σχετικά με την παροχή ενημερώσεως και προστασίας[36], η οποία κατά τα φαινόμενα αποτέλεσε τον πρόδρομο της προστασίας των καταναλωτών κατά το εθνικό δίκαιο. Επιπλέον, οι συμβάσεις δανείου δεν ήταν άτοκες.

75. Το γεγονός ότι η σύμβαση δανείου δεν εμπίπτει στο σύνηθες πεδίο επαγγελματικής δράσεως της EDF, ότι συνήφθη μεταξύ της EDF και ενός εκ των υπαλλήλων της, καθώς και ότι αποτελεί μέρος της κοινωνικής πολιτικής της εταιρίας, δεν ασκούν κατά τη γνώμη μου επιρροή στην εκτίμηση της ιδιότητας του «επαγγελματία» κατά την έννοια της οδηγίας.

Γ. Η εκτίμηση του ζητήματος αν οι αναιρεσείοντες είναι καταναλωτές

76. Στην υπό κρίση υπόθεση, ο H. Pouvin συνήψε τη σύμβαση δανείου με την EDF με σκοπό την αγορά κατοικίας. Όπως επισημαίνεται στο μέρος Β.2 των παρουσών προτάσεων, δεν πρόκειται για σύμβαση που αφορά την εργασία. Αναμφισβήτητα η σύμβαση δανείου συνήφθη για σκοπούς οι οποίοι είναι άσχετοι με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες. Πράγματι, κανένας εκ των μετεχόντων στη διαδικασία οι οποίοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως δεν υποστήριξε ότι ο H. Pouvin μπορεί να ενήργησε για σκοπούς αναγόμενους στην επαγγελματική του δραστηριότητα.

77. Κατά συνέπεια, ο H. Pouvin πρέπει, όσον αφορά τη σύμβαση δανείου που συνήψε με την EDF, να θεωρηθεί ως καταναλωτής κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο β′, της οδηγίας 93/13.

78. Το ίδιο συμπέρασμα, κατά μείζονα λόγο, πρέπει να ισχύει και ως προς τη M. Dijoux, η οποία ουδέποτε συνδέθηκε με την EDF υπό οποιαδήποτε άλλη ιδιότητα πλην αυτής της δανειολήπτριας στο πλαίσιο συμβάσεως δανείου η οποία συνήφθη με σκοπό την αγορά κατοικίας.

V. Πρόταση

79. Κατόπιν των ανωτέρω εκτιμήσεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα ερωτήματα που υπέβαλε το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία) ως εξής:

– Το άρθρο 2, στοιχείο γ′, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, έχει την έννοια ότι μια εταιρία, όπως η εταιρία EDF, ενεργεί ως «επαγγελματίας», όταν συνάπτει με υπάλληλό της σύμβαση στεγαστικού δανείου που υπάγεται στη ρύθμιση περί ενισχύσεως της προσβάσεως στην αγορά κατοικίας, στην οποία εμπίπτουν μόνον μέλη του προσωπικού της εταιρίας.

– Το άρθρο 2, στοιχείο β′, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι ο υπάλληλος μιας εταιρίας, καθώς και η σύζυγος του εν λόγω υπαλλήλου, οι οποίοι συνάπτουν με την εργοδότρια εταιρία σύμβαση δανείου για την αγορά κατοικίας, ενεργούν ως «καταναλωτές».

36 Νόμος 79-596 της 13ης Ιουλίου 1979, σχετικά με την ενημέρωση και προστασία των δανειοληπτών στον τομέα των ακινήτων.